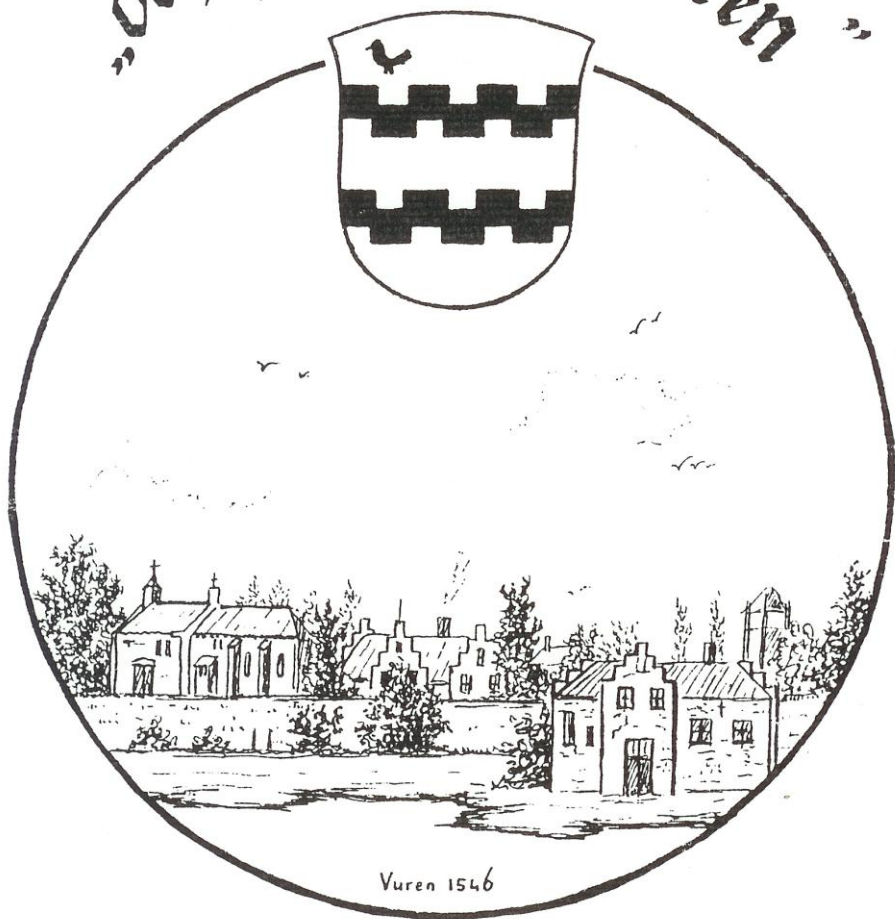

„de Heerlijkheid Vuren”

MEDEDELINGENBLAD NR. 48, JUNI 2021

HISTORISCHE VERENIGING “DE HEERLIJKHEID VUREN”

Opgericht 19 februari 1990

Mededelingenblad 32e jaargang nr. 48

Inhoud:

- Uitnodiging Algemene Ledenvergadering 29 juni**
- Van de voorzitter**
- Jaarverslag 2020**
- De ballonvaarders die in Vuren landden**
- 40 Jarig Jubileum Vereniging Groene Kruis 1915-1955**
- Herinnering aan de winter van 1963**
- Bericht in Weekblad West Betuwe**
- DE GORCUMSE HENNEPMARKT EN TOUWSLAGERIJEN
(1851-1906)**
- Programma najaar 2021**

UITNODIGING

Het bestuur nodigt hierbij alle leden uit tot het bijwonen van de uitgestelde jaarlijkse Algemene Ledenvergadering te houden op **dinsdag 29 juni 2021** in het cultureel centrum De Koels aan de Molenlaan te Vuren, aanvang 20.00 uur.

AGENDA:

1. Opening
2. Notulen van de Algemene Ledenvergadering van 10 maart 2020.
3. Jaarverslag 2020 (reeds te lezen in dit mededelingenblad)
4. Financieel overzicht 2020
5. Verslag van de kascommissie.
6. Benoeming kascommissie.
7. Bestuursverkiezing: aftredend en herkiesbaar zijn de mevrouw L. Ekelmans-Rijpert en de heren S. Tuiten en J. Roza. Namen van tegenkandidaten kunnen door tien of meer leden schriftelijk voor aanvang van de vergadering bij het bestuur worden ingediend.
8. Mededelingen.
9. Rondvraag.
10. Sluiting

► **Na afloop van het huishoudelijk gedeelte beelden van Vuren uit onze uitgebreide collectie.**

► **Voor de laatste nieuwtjes, foto's enz. zie onze website:**
www.deheerlijkheidvuren.nl en onze pagina op
www.tabulabatorum.nl.

Bestuur:

Voorzitter: Aart Bijl, De Kijkuit 49, 4208 DD Gorinchem, tel.: 0183-230167 (aartbijl45@gmail.com)

Secretaris: Sieb Tuiten, Mildijk 70, 4214 DS Vuren, tel. 0183-661205

Penningmeester: Lea Ekelmans-Rijpert, Rietput 41, 4214 DW Vuren, tel. 0183-512850

Leden: Bets den Adel – Van Es, Lindelaan 4, 4214 DK Vuren, tel. 0183-630647;
Henk van den Berg, Vinkenlaan 4, 4214 EJ Vuren, tel.0183-630194;
Dick van der Wal, Eikstraat 36, 4814 HM Breda
Jan Roza Sr, Avondlicht, Herwijnen, 0418-645561

Redactie: Aart Bijl (zie boven)

Conservator : Gerrit Sterrenberg

Website : www.deheerlijkheidvuren.nl

Lidmaatschap: de contributie bedraagt € 19, voor gezinsleden € 4. Betaling graag **via machtiging of anders vóór 1 juni** op onze bankrekening **NL96RABO0328014206** bij de Rabobank. Mocht u ons wat extra willen geven, dan stellen we dat bijzonder op prijs.

Het mededelingenblad verschijnt eenmaal per jaar, namelijk in juni. In december ontvangen onze leden het Tabula Jaarboek en/of de nieuwsbrief.

Van de voorzitter:

Als ik dit stukje schrijf zitten we nog volop in de pandemie maar er lijkt nu toch licht aan het einde van de tunnel te zien. Laten we hopen dat het leven de komende maanden weer normaler wordt. De jaarvergadering kon niet doorgaan, Volgens de statuten moet die echter vóór 1 juli plaatsvinden, vandaar de uitnodiging op 29 juni a.s.

Helaas zijn ons het afgelopen jaar enkele leden ontvallen, waaronder onze oud-conservator Bas van Nes. Beter nieuws voor onze secretaris Siebe Tuiten die na een zware operatie en een Covid-besmetting weer goed aan het herstellen is, terwijl Jan Roza naar tevredenheid verhuisd is naar Avondlicht in Herwijnen. Spijtig is ook dat ons museum begin mei dit jaar tweemaal doelwit is geweest van vandalen/inbrekers en schade aan ramen groot was. De politie is druk bezig met onderzoek en hopelijk worden de daders gepakt.

Ons mededelingenblad wordt goed gelezen. Dat er af en toe een foutje insluipt in onvermijdelijk, het eerste boek zonder fouten moet nog worden geschreven heb ik wel gehoord. In ons vorige blad in het artikel over de Tweede Wereldoorlog heb ik op blz. 8 (zie ook blz. 9 uit het registerboek dat ik gekopieerd had) bij A39 vermeld de naam Maria v.d. Voorn, dat moet zijn v.d. Mooren. Zo ziet u dat het fraaie oude handschrift bij de moderne mens tot een verkeerde interpretatie kan leiden. Ook het stukje over de ballonvaarders die in Vuren landden in ons vorige nummer was niet helemaal correct. Dankzij speurwerk van ons bestuurslid Henk van den Berg blijkt het verhaal iets anders te zijn. U kunt het nalezen op de volgende bladzijde waar het stukje uit het Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken van 5 juli 1948 is afgedrukt.

Al onze geplande activiteiten na de jaarvergadering in 2020 kwamen te vervallen vanwege de Covid-19 pandemie/maatregelen. Gelukkig konden we in december het jaarboek Tabula bij onze leden bezorgen, waarin veel over de Tweede Wereldoorlog in ons rivierengebied. Als vereniging ontvingen wij van ons lid Mely van Malenstein haar door de historische vereniging Oud Gorcum uitgegeven boek *De geplaagde stad. Spaanse griep, pikken en cholera in Gorinchem*. Een prachtig en vooral zeer interessante studie over grote pandemieën uit het verleden en thans heel actueel. Er is zoveel belangstelling voor dit boekwerk vanuit

zowel de historische hoek als de medische wereld dat inmiddels een tweede druk is verschenen.

EEN LUCHTBALLON LANDDE TE VUREN

Zaterdagmiddag konden wij in deze streek een luchtballon waarnemen, welke zich langzaam in Oostelijke richting bewoog.

Deze ballon was in tegenwoordigheid van een talrijk publiek in diergaarde Blijdorp te Rotterdam opgestegen.

Balloncommandant was de heer C. de Vos Klootwijk. Gelijktijdig zou in Denemarken de eerste ballonopstijging sedert 37 jaar plaats vinden. Daar zouden nl de heer en mevr. Boesman met de „dr Cannegieter”, een ballon van de Haagse ballonclub, het luchtruim kiezen.

De ballon, die te Rotterdam opsteeg en te Vuren daalde is een nieuwe aanwinst van deze club, een Belgische ballon, genoemd naar de door de Duitsers in een concentratiekamp gefusilleerde oude zwemkampioen op de 100 m borstcrawl, Martial Schelle.

De registratieletters van de ballon waren OO-BGF. In het schuitje zaten vier personen en dit schuitje en de ballon landden behouden in de Vurense polder.

Per auto werd de terugreis naar Rotterdam gemaakt.

Gisteren steeg de „Martial Schelle” te Wehl (Gld.) op. De minder goede weersgesteldheid was oorzaak, dat de aerostaat slechts op geringe hoogte kon vliegen en commandant De Vos Klootwijk was nabij Lochem genoodzaakt een landing uit te voeren, daar een onweersbui een voortzetting van de tocht onverantwoordelijk zou maken.

Historische Vereniging “De Heerlijkheid Vuren”

Jaarverslag 2020

Het nieuwe jaar 2021 is al weer enkele maanden oud als uw secretaris van onze historische vereniging “De Heerlijkheid Vuren” zich middels dit schrijven probeert u een overzicht te verschaffen van de activiteiten van uw en onze vereniging gedurende het kalenderjaar 2020.

Jaarwisseling 2019-2020: Evenals voorgaande jaren laat Vuren zich 's nachts rond twaalf uur weer horen en zien. Velen wensen elkaar in de eerste uren van het nieuwe jaar het allerbeste voor de toekomst. De jaarwisseling verloopt in Vuren, in tegenstelling tot enkele andere dorpen in de omgeving, erg rustig. De bestuursleden van uw vereniging hebben het in de laatste maand van het oude jaar nog druk gehad met het bezorgen van het jaarboek van de Stichting Tabula Batavorum, dat gratis wordt verstrekt aan de leden van onze vereniging. Ook de nieuwsbrief met een overzicht van de activiteiten van het komende jaar en een oproep aan de leden de komende jaarvergadering in maart a.s. te bezoeken, wordt gedistribueerd.

Het jaar 2020 is eigenlijk voor onze vereniging een bijzonder jaar, waaraan gememoreerd dient te worden. Op 19 februari 1990, dus 30 jaar geleden, werd namelijk op initiatief van Aart Bijl, Henk van den Berg, Johan Slijkoort en Sieb Tuiten de historische vereniging opgericht, die later de door de familie Arie Ekelmans ingezonden naam “De Heerlijkheid Vuren” zou krijgen. De aanleiding van deze oprichting was een verzoek van de eerste burgemeester van de per 1 januari 1986 nieuw gevormde gemeente Lingewaal om enkele vitrinekasten te plaatsen in het nieuwe gemeentehuis te Asperen met daarin voorwerpen uit de geschiedenis van de vijf kernen van de nieuwe gemeente. Al 30 jaar een historische vereniging in Vuren; een memorabel feit, waaraan op de jaarvergadering in maart a.s. enige aandacht zal worden gegeven.

Het nieuwe jaar 2020 is pas begonnen en er staat weer veel op het programma. De eerste bestuursvergadering in het nieuwe jaar vindt plaats op vrijdagmorgen 17 januari 2020. Zoals alle bestuursvergadering wordt ook deze vergadering gehouden in ons Witte Huis, Mildijk 74 te Vuren. Henk heeft gezorgd dat de kachel de avond ervoor al hoger is gezet, zodat

we kunnen genieten van een behaaglijke warmte. Bij binnenkomst wensen de bestuursleden elkaar alle goeds voor het komende jaar. Tijdens deze vergadering worden de plannen en het programma voor het komende jaar behandeld en worden de voorbereidingen getroffen voor de komende jaarvergadering in maart a.s. Op dit moment hebben we nog niet in de gaten dat het programma van dit jaar danig in de war zal worden gebracht door de dan al in China heersende corona-epidemie. Dan nog echter denken we dat het met deze nieuwe ziekte in West-Europa wel mee zal vallen. Dat dit echter een ijdele hoop is zal later blijken.

De eerste activiteit van dit jaar is op dinsdag 21 januari en bestaat uit een lezing van de heer John Stoop van de Stichting Behoud Erfgoed De Vries Robbé. De heer Stoop vertelt op zeer boeiende wijze over zijn streven via de stichting zich sterk te maken voor de toekomst van de voormalige fabriekshal van de Vries Robbé aan de Spijksedijk in Gorinchem. Hij vertelt over het historisch belang van dit beroemde bedrijf

en dat gebouwen van dit bedrijf behouden moeten blijven en een nieuwe toekomst moeten krijgen. Zijn motto is: “Dit erfgoed is te mooi om te laten verpauperen.” Gebouwen van De Vries Robbé als De Rotonde, het directiegebouw van de Vries Robbé, en het schaftlokaal werden dankzij de inzet van hem en zijn vrouw, in ere hersteld en verplaatst naar de huidige plek langs de Linge. De heer Stoop ontvouwt grootse plannen met het erfgoed van De Vries Robbé, maar of deze plannen ooit uitgevoerd zullen en/of kunnen gaan worden weet hij niet. Ongeveer 60 personen bezoeken deze boeiende lezing, waaronder oud-werknemers van dit beroemde Gorinchemse familiebedrijf. Aan het eind van deze avond bedankt voorzitter Aart Bijl de heer Stoop voor zijn komst naar De Koels en overhandigt als dank een envelop met inhoud.

Op dinsdag 10 maart volgt de tweede activiteit van dit jaar en die bestaat uit de jaarlijkse leden/jaarvergadering. Een groot aantal leden heeft gehoor gegeven aan de uitnodiging van onze vereniging om deze avond aanwezig te zijn bij deze vergadering. In zijn openingswoord heet voorzitter Aart Bijl de 35 aanwezige leden van harte welkom. Er zijn berichten van verhindering ontvangen van Ans de Bruijn en Irene Duijzer. Hij zegt enigszins positief verrast te zijn over de grote opkomst, omdat er alarmerende berichten binnenkomen vanuit Noord-Brabant over de daar heersende corona-epidemie. Verder deelt hij mee dat alle aanwezigen in de pauze een consumptie krijgen, omdat onze vereniging dit jaar 30 jaar bestaat. Verder staat hij even stil bij de leden die ons het afgelopen jaar zijn ontvallen. Hierna wordt het woord gegeven aan secretaris Sieb Tuiten met het voorlezen van de notulen van de vorige jaarvergadering van 12 maart 2019, waarop geen op- of aanmerkingen van de aanwezige leden worden gemaakt. Hierna volgt het voorlezen van het uitgebreide jaarverslag. Bij de behandeling van het financieel verslag blijkt dat onze penningmeester Lea Ekelmans haar werk weer netjes op orde heeft. En dat is ook de mening van de kascontrolecommissie die dit jaar bestaat uit de heren Henny Horsten en Peter Verhoeven. De kascontrolecommissie voor het volgend jaar bestaat uit de heren 1.Henny Horsten, 2.Ed van Sambeek en 3.Jan Aantjes (reserve). Tevens blijkt uit het financieel overzicht dat onze vereniging er financieel gezond voor staat. Bij de bestuursverkiezing zijn Bets den Adel-van Es en Henk van den Berg aftredend, maar stellen zich gelukkig herkiesbaar. Zoals verwacht hebben zich geen

tegenkandidaten bij de secretaris gemeld, waardoor Bets en Henk als bestuursleden zijn herkozen. Hierna herneemt de voorzitter het woord met een overzicht van de activiteiten in de komende maanden. Op 21 april zal de heer Hugo Ouwerkerk uit Gorinchem een lezing houden over “De Valleistelling en de Slag om de Grebbeberg”, de eerste oorlogsjaren in mei 1940. Verder deelt de voorzitter mee dat de fietstocht dit jaar waarschijnlijk zal gaan naar Damen Shipyards. De data die hiervoor in aanmerking komen zijn zaterdag 30 mei of zaterdag 6 juni. Er zijn onderhandelingen met een woordvoerder van dit bedrijf voor een geschikte datum, maar het probleem is dat we de werf graag willen bezoeken op een zaterdag. We hebben goede hoop dat dit zal lukken. Onze leden zullen via onze site op de hoogte worden gehouden wat er gaat gebeuren. Na de pauze staat er een film van Jan Roza op het programma met filmbeelden uit de rijke historie van ons dorp Vuren. De apparatuur in de zaal waarin we zitten laat ons echter in de steek, waardoor we genoodzaakt zijn met z’n allen te verhuizen naar het cafégedeelte van De Koels. Hier hebben de aanwezigen kunnen genieten van de door Jan op deskundige wijze samengestelde filmbeelden. Als we na de jaarvergadering naar huis gaan, hebben we nog niet door dat deze jaarvergadering de laatste activiteit van dit jaar is geweest. Enkele dagen nadat we deze vergadering hebben gehouden worden dit soort activiteiten in Nederland namelijk aan banden gelegd. Het corona-virus zal vanaf nu dit soort bijeenkomsten onmogelijk maken.

Dus in april geen lezing van de heer Hugo Ouwerkerk over “De Valleistelling en de slag om de Grebbeberg”. En ook in juni geen reeds geplande excursie naar Damen Shipyards. Even lijkt het er op dat in de nazomer weer activiteiten op kleine schaal mogelijk zijn, maar ook dit blijkt een illusie. Voor onze vereniging betekent het dat er in dit jaar verder geen activiteiten meer kunnen worden ontplooid. Wel verschijnt in juni ons Mededelingenblad nummer 47, waarvan onze voorzitter Aart Bijl de redacteur is. Bestuursleden zorgen ervoor dat deze bladen bij de leden komen. Ook verschijnt eind december de nieuwsbrief, samen met het fraai uitgevoerde jaarboek van Tabula Batavorum. Ook hier zorgen de bestuursleden weer dat deze boekwerken op de juiste adressen worden afgeleverd.

Het einde van het jaar nadert met rasse schreden. Nederland maakt zich op voor het Sinterklaasfeest en het Kerstfeest. In ons Witte Huis worden de boeken van Tabula Batavorum en de nieuwsbrieven onder de bestuursleden verdeeld om bij de leden thuis te worden bezorgd. Met een zucht van verlichting kijken we terug op een heel bijzonder jaar, waarin veel van onze voorgenomen plannen helaas geen doorgang konden vinden. Het jaarverslag 2020 is hierbij ten einde. In het bestaan van onze historische vereniging “De Heerlijkheid Vuren” is dit, door de bekende oorzaken, het kortste jaarverslag dat ik als secretaris van uw en onze vereniging heb geschreven. Vanaf deze plaats wensen wij u allen als bestuur van de historische vereniging “De Heerlijkheid Vuren” een heel goede en vooral gezonde toekomst toe.

Vuren, 6 mei 2021

Secretaris: Sieb Tuiten

WORD LID VAN DE “VRIENDEN VAN HET VURENSE MUSEUM”
DOOR HET OVERMAKEN VAN EEN EXTRA BEDRAG NAAR ONZE REKENING
ONDER VERMELDING VAN “VRIEND(IN) VAN HET MUSEUM.

Verslag van 40 jaar Vereniging Groene Kruis van Vuren en Dalem (1915-1955).

Van mevrouw E.C. den Adel-van Es ontvingen wij een oud schrift van M. (Tien) den Adel met daarin het handgeschreven verslag van het 40-jarig bestaan van deze vereniging, dat we hier laten volgen:

‘Vandaag 40 jaar geleden 11 februari 1915 werd de eerste vergadering gehouden alwaar een Groene Kruis werd opgericht voor Vuren en Dalem. 40 jaar geleden was de toestand wat de huizen en de bewoning betreft heel wat minder en slechter als vandaag aan den dag. Plusminus 40 woningen zijn er in 40 jaar onbewoonbaar verklaard en velen afgebroken wegens onbewoonbaarheid. Deze woningen en er zijn er heden ten dage nog wel enkele, waren enkel maar voorzien van enkele bedsteden of slaapkasten die dan nog geplaatst waren onder een afdak van het huis, of op zolder, op de vloer en vanwege de ruimte onder het dak waren aangebracht en als men dan een woonkamer had met twee bedsteden dan vond men dat ideaal, wat voor een lucht er dan die dag in zo’n kamer was, want het gebeurde niet zelden dat in die twee bedsteden een echtpaar met vier of vijf kinderen was ondergebracht. Bij tijden van geboorte, ziekte of overlijden was deze toestand dan helemaal hopeloos, alles moest zich dan in die ene kamer doorgebracht worden. Vandaar dat Ds. De Bel de plaatselijke predikant, die dit alles van nabij meemaakte in overleg trad met burgemeester De Bruijn van Vuren en Dalem om in navolging van andere gemeenten te komen tot oprichting van een Groene Kruis dat ten doel had, materiaal te verschaffen om bij tijde van ziekte de noden te helpen verlichten, want een ledikant om de zieke apart en behoorlijk te verplegen was veelal niet aanwezig. Zodat op 5 februari 1915 door de burgemeester een commissievergadering werd belegd op het gemeentehuis te Vuren. In deze commissie waren aanwezig Ds. G.J.G. de Bel pl.predikant, J.A. Brinkman voor de werkliedenver., P.J. Bakker en G. Spies vertegenwoordigende de fabrieken, J. van de Vliet voor de Gereformeerde Kerk, T. Colet onderwijzer en A.J. van de Giessen diaken der Ned.Herv. Kerk. Op 11 febr. Werd een algemene vergadering gehouden waarop deze commissie definitief tot bestuur werd gekozen. Twee jaar later is het bestuur nog met twee leden uit Dalem uitgebreid. Tot

voorzitter werd gekozen Ds. Bel, secretaris Colet, penningmeester G. Spies en mijn persoon als algemeen adjunct.

Bestuur Groene Kruis in 1955. Zittend van links naar rechts G. van de Vliet, M. den Adel, ?, G. van Wijk, staand van links naar rechts C, van de Giessen en J. Roza.

Zoals ge wel bemerkt zult hebben is ondergetekende de enige persoon die van dit bestuur nog bestuurslid is, zodat ook deze dag in de eerste plaats een jubileum is voor het G.K. maar mag ik ook persoonlijk delen in dit jubileum. Doordat de diaconie der Ned Herv Kerk een bedrag bezat dat voor een ander doel door de gemeente was bijeen gebracht, werd dit aan het bestuur van het GK overhandigd zodat we al direct een kapitaaltje hadden om de nodige materialen aan te kopen. Al spoedig bleek dat er helaas TBC patiënten in onze gemeente waren die geholpen moesten worden, zodat er een gebruikte ligtent werd aangekocht die echter al spoedig door nog twee tenten moesten worden gevolgd. Velen werden lid

van het GK maar andere wachtten, zoals nu ook nog wel eens voorkomt, dat men eerste het GK nodig moest hebben, eerdat men lid werd.

Over het algemeen mogen we niet klagen en hebben we veel steun ondervonden. Ook de fabrikanten Heuff en De Groot hebben ons lange tijd financieel gesteund met 25 gulden per jaar, wat vooral voorheen een pracht gift was. Een paar jaar terug hebben zij ons prachtig gesteund door de stenen van het huis voor de Wijkzr. cadeau te geven. Al spoedig bleek dat we met materiaal voor onze zieken te verstrekken niet klaar waren, vooral met onze TBC patiënten, die gaven we nog wel eens versterkende middelen, maar vooral de besmetting was niet denkbeeldig want met moet het niet licht achten dat de drie ligitenten jaren lang bij diverse patiënten in gebruik zijn geweest, zoveel TBC hebben we hier gehad, gelukkig is dit de laatste jaren wel gedaald in onze gemeente. Vandaar dat men in 1924 begon te denken een wijkverpleegster aan te stellen, het was vroeger al eens geprobeerd met Herwijnen, want alleen kon het niet maar op een keer dat Dr. Brouwer op het gemeentehuis met burgemeester De Bruijn verschillende dingen op medisch terrein besprak, kwam ook het punt van een wijkzr ter sprake. Men kwam tot de conclusie dat wanneer men aan zekere verplichtingen voldeed men subsidie van het Rijk kon ontvangen, dus toog men op dat terrein weer aan het werk. Het GK van Herwijnen bleek volkomen bereid tot samenwerking. Om subsidie te ontvangen moest er een TBC commissie worden opgericht want deze subsidie werd alleen gegeven voor de bestrijding van de TBC. Deze commissie bestond uit vier personen, twee van elke afdeling. De eerste commissie werd gevormd uit de volgende personen. De voorz. van V en D werd voorzitter van de comm, de voorz van Herwijnen werd secretaris en mijn persoon werd penningm. Regelement en statuten moesten gemaakt worden, deze moesten koninklijk goedgekeurd worden, dus dat was zo niet voor elkaar toen bleek dat met een zuster enige maanden in dienst moest hebben wilde men voor het volgende jaar subsidie ontvangen. Bovendien moest een wijkzr een diploma hebben voor dat vak. En die waren er toen niet veel en nu ook nog niet.

Na een hele tijd zoeken slaagden we eindelijk met zr Oskam, maar die moest drie maanden wachttijd hebben om haar vorige betrekking op te zeggen. Gelukkig was zr Ekelmans uit Vuren bereid om twee maanden waar te nemen zodat onze subsidie is gered geworden. Veel hebben in deze

30 jaren de zr gepresteerd om de zieken hun lijden te verlichten en zo als ik opgemerkt heb de TBC te bestrijden. Maar het is een zware wijk doordat de afstand zo groot is, een lengte van 12 km zal men niet veel aantreffen. Onze eerste twee zusters Oskam en Van Deutekom hielden het ieder maar anderhalf jaar vol. Zr Sterrenburg heeft vanaf 1930 tot 1936 met veel liefde de belangen van de vereniging gediend. Zr Voordijk is maar een jaar 1936 bij ons werkzaam geweest. Zr. Altman heeft vanaf 1938 tot 1946 met de daar bijkomende oorlogsjaren, dus ruim acht jaar met veel last en ijver het werk in onze gemeente gedaan ook het organisatie leven was bij haar in goede handen er is vooral door deze moeilijke jaren zulk een sterke band tussen ons gelegd dar wij die niet licht zullen vergeten en zij ook ons niet. Zr Driessen twee jaar bij ons gewerkt, haar werk deed ze goed maar was moeilijk om mee samen te werken in de organisatie. En nu op het ogenblik hebben we het voorrecht zr Van Harberden al enige jaren bij ons te hebben die niet alleen zorg draagt voor onze zieken, kleuters en zuigelingen, maar er ook nog maatschappelijk werk bij verricht. Moge u nog vele jaren plezier hebben van uw gerieflijke woning en moge God de Heer u de kracht geven het werk met uw grote kennis te dienen nog vele jaren. Tot zover over onze wijkverpleging en nu nog iets over onze TBCulose bestrijding. Dit werk is in alle stilte verricht omdat het een werk is waarin veel geholpen is moeten worden omdat er voorheen het alles van het particulier initiatief moest komen en zoals nu de sociale wetgeving daar bijna geheel in voorziet. Vanaf het jaar 1927 tot 1952 zijn er door tussenkomst van onze rekening 21 personen uit Vuren en Dalem en maar slechts één persoon uit Herwijnen in een sanatorium verpleegd. Sommigen van nog geen jaar maar velen meer als een jaar, soms meer dan twee jaar. Ik zal u maar geen getallen noemen maar dit heeft al waren de verpleeggelden niet zo hoog als nu, vele duizenden guldens gekost. Zoals ik reeds zijde het was alles particulier initiatief. Het bijeengebrachte geld moest door de penningm geadministreerd worden en vele malen opgehaald worden. Want elke eerste van de maand moest het geld verzonden worden. Soms droegen patiënten zelf wat bij, maar meestal was het de fabrikant. De werkliedenver. te dezer plaatse die een sanatoriumfonds had, de diaconie, het Gelders Provinciaalfonds voor TBC bestrijding, de plaatselijke kas van de Ver. maar vele duizenden heeft de gemeente Vuren bijgedragen aan dit werk waardoor het mogelijk was al deze patiënten in een sanatorium te

verplegen, maar zeer dankbaar waren we als er patiënten waren die hersteld terug kwamen. Hiermede heb ik u iets late zien van hetgeen ons Groene Kruis gedaan heeft voor de zorg van zieken, TBC patiënten, want de nazorg voor deze personen kwamen weer voor rekening van de Wijkzuster. Over het materiaal kan ik kort zijn, dit hebben we wel altijd voldoende gehad en kon het wel dikwijls op tijd vernieuwd worden dankzij het groot aantal leden dat Vuren en Dalem altijd gehad heeft. We waren wel eens zuinig zo las ik bijvoorbeeld in de notulen van het begin van ons bestaan dat de voorz enige dingen moest aankopen maar hij mocht niet meer als tien gulden besteden. Komt daar nu eens. De zr heeft onlangs een lijst ingediend waar voor duizend gulden gevraagd wordt want wil men de zieken goed verzorgen, dan in de eerste plaats het materiaal.

Het bestuur is altijd van een prettige samenstelling geweest en zoals het bij het begin was ingesteld waarin de gehele gemeente was vertegenwoordigd. De plaatselijke predikant is altijd voorzitter geweest. Ds Kagenaar heeft deze taak achttien jaren met veel ijver en trouw vervuld. Andere meesten tijd korter, er werd niet veel vergaderd, daar zeer veel door het dagelijks bestuur werd afgedaan tot tevredenheid der andere leden, er is altijd op een aangename wijze vergaderd ook met het Groene Kruis van Herwijnen als we een samenspreking over een te benoemde zuster of dingen die een gezamenlijk belang hadden. Van de leden van het bestuur die het Groene Kruis heeft opgericht is de heer G. Spies en mijn persoon nog in leven. De heer Spies is 24 jaar penningm van de vereniging het GK geweest een bijzonder accuraat persoon. Na hem de heer Hooikaas tien jaar, het werd toen al moeilijker en hoewel hij veel voor het GK voelde besloot hij, tot onze spijt het werk te moeten neerleggen. De heer Hooikaas is 24 jaar lid van ons bestuur geweest. Zo zijn er meerderen korter of langer tijd bestuurslid geweest zoals ik reeds opgemerkt heb. Met allen hadden we een prettige samenwerking en zij hadden veel liefde voor het GK.

Verder heeft de Ver het GK veel steun ondervonden van de heren doktoren te Herwijnen. Dr. Brouwer, dr. Dommissie en dr. Kruyff zij waren ten allen tijd bereid ons van advies te dienen. Veel steun mochten wij ontvangen van de gemeente Vuren. Ik heb al aangehaald de geldelijke steun die wij mochten ontvangen voor de TBC bestrijding maar vooral toen we in moeilijkheden kwamen met de huisvesting van de wijkzuster heeft ze voor ons een gerieflijke woonhuis gebouwd, wat zij zo spoedig mogelijk nog

hoopt uit te breiden en wat we dan in orde willen maken voor een consultatie bureau, terwijl we ook elk jaar een subsidie krijgen uit de gemeentekas.

Voormalige woning van de wijkzuster en het consultatiebureau Mildijk 9

Toch vrienden en dit is het belangrijkste wat we u deze avond vertellen, het vorige was alles verleden tijd, van deze 40 jaren. Er is een grote vooruitgang op dit terrein, maar vraagt meer geld en meer werkkraft. De zuster doet naast haar ziekenverpleging ook nog maatschappelijk werk, maar dit is maar half werk zolang we niet een gezinsverzorgster hebben, en daar zitten we nu al een paar jaar mede. Van de financiën behoef ik u niets te vertellen, daar zal onze penningm u straks wel het een en ander mededelen, maar ge zult er verstelt van staan zulke grote bedragen er per jaar aan dit werk verbonden zijn.

Moge de GK Ver. in de toekomstige jaren op uw aller steun moge rekenen.

M. (Tien) den Adel

Herinneringen aan de winter van 1963.

Bets den Adel-van Es

Afgelopen winter kon er een paar dagen worden geschaatst op de ijsbaan in Vuren en dat deed mij herinneren aan de winter van 1963.

Bets denAdel en Gerrit van de Giessen

Het was een strenge winter met veel schaatspret. Het gevolg daarvan was dat de baan helemaal kapot gereden was. Toen kwamen Koosje en Gerrit van de Giessen op het idee om de put achter hun huis aan de Waaldijk sneeuwvrij te maken en daar dan te gaan schaatsen. Het ijs was zo dik dat er met een kleine tractor op gereden kon worden. Een geweldig mooie baan kwam te voorschijn van onder de sneeuw. Toen werd er geopperd om daar een ijsfeest te organiseren. Het werd een prachtig feest, 's middags de kinderen met spelletjes en 's avonds gekostumeerd ijsfeest voor de groten. De ijsclub had een koek en zopie tent ingericht. Daar werd gretig gebruik van gemaakt. Zo waren er op een gegeven moment te weinig pennywafels

en gevulde koeken, mijn man Frans (bestuurslid) zei: ‘*ik haal wel koeken bij bakker Meurs*’ (die woonde toen waar nu de friterie is). Hij pakte een fiets van de dijk en reed er mee de Bosche stoep af. Halverwege moest hij remmen om de bocht naar de Mildijk te nemen en kwam er toen achter dat er maar één lange trapper was, de andere was een hele korte. Toen bleek dat hij de fiets van Basje van der Meijden had gepakt. Basje had in de oorlog een kogel in zijn been gehad en kon zijn knie niet buigen. Frans gooide de fiets in de heg bij Johan van Ballegooijen en ging verder lopen. Op de terugweg liep hij naast de fiets, op de dijk aangekomen waren zijn dochters naar vaders fiets aan het zoeken en zeiden tegen Frans ‘*vaders fiets nemen ze nooit mee*’. We hebben heel vaak om dit verhaal moeten lachen.

Jannie Versteeg (links) en Koosje van de Giessen (rechts)

Op het ijs is toen de basis gelegd tot oprichting van de Plattelandsvrouwenvereniging.

VERTEL MIJ WAT!

De beloning

WEST BETUWE - Tijdens de "Vertel mij wat"-avonden delen inwoners verhalen, die ze zelf hebben meegemaakt. De verhalen zijn afwisselend hilarisch, historisch en ontroerend. De verhalen worden ook opgenomen. Iedereen kan ze gratis luisteren via podcast, dat is een app die op bijna iedere moderne telefoon zit. In de vijftienvorigste aflevering vertelt Bets den Adel uit Vuren over een beloning.

Moestuin

"Vuren was vroeger een lintdorp. Alle huisjes en boerderijen stonden langs de dijk en enkel huis was in de polder. Bij ieder huisje en bij iedere boerderij was ook een moestuin. En daar moest natuurlijk ook in gewerkt worden. Vlakbij de openbare lagere school aan de dijk en bij het schoolhuis, waar de bovenmeester woonde, was ook een moestuin. Maar die bovenmeester, die was niet zo handig in tuinieren. Dus hij dacht: 'weet je wat ik doe, er zitten een paar flinke jongens in de hoogste klas. Als ik die nou vraag of ze me willen helpen, dan ben ik gered.'"

Bovenmeester

"Dus die bovenmeester vroeg aan de twee grootste jongens uit zijn de hoogste klas of zij na schooltijd even willen blij-

ven, want hij wilde wat aan ze vragen. Die jongen hadden gelijk wat schrik want die dachten "wij hebben toch niks gedaan?". Na school zei de bovenmeester tegen hen: "Jongens, ik heb een moestuin en ik zou graag van jullie hulp krijgen. Kunnen jullie mij een paar middagen helpen? Mischien op een woensdag of zaterdagmiddag?" In die tijd, we spreken over 1925, werd er nog les gegeven op zaterdagmorgen. Die jongens hebben de bovenmeester geholpen en de hele moestuin omgespit, telkens het onkruid verwijderd en geoogst. De bovenmeester was erg tevreden."

Korenoogst

"Jaren later, we zitten dan al in het jaar 1942, en Henk is inmiddels getrouwd. Henk was dus één van die twee jongens en die is gaan wonen op boerderij "Het bos" in Vuren. Het is augustus 1942, prachtig weer, de korenoogst is in volle gang en er staat een wagen hoog opgetast met korenbossen te wachten om op te slaan in de tastruimte om te wachten tot de dorsmachine langs zou komen."

Engeltje

"Vroeger moesten de meisjes en de vrouwen dan ook helpen en zeker in de oogsttijd. Er stond een wagen, hoog opgetast met korenbossen. De

vrouw van Henk, ze heette Engeltje eigenlijk, maar iedereen noemde haar Int, die stond bovenop die kar en die stond die bossen aan te geven aan Henk en Henk stapelde ze mooi op."

Afrekenen

"Daar kwam de bovenmeester voorbij en die ziet dat aan en die roept: 'dat is toch geen werk voor een vrouw, laat mij dat maar doen'. 'Nou,' zei Henk: 'als u dat doen wil, erg graag!'. Dus Int komt van die wagen af en de bovenmeester gaat erop en die helpt met het lossen van die wagen. Als de wagen leeg is, komt de bovenmeester weer naar beneden. Henk komt uit de tas ruimte en ze maken even een praatje. De bovenmeester vraagt aan Henk: 'Zo, nu zou ik graag even af willen rekenen!'. Henk schiet in de lach. 'Nou meester, volgens mij staan we quitte, want ik ben het werk bij u in de moestuin nog niet vergeten.' De meester stapt mopperend op zijn fiets en Henk die zegt: 'Nog een goedemiddag meester, wel thuis!'."

Luister het hele verhaal via je gratis podcast app op je telefoon. Weekblad West Betuwe publiceert regelmatig verhalen die verteld worden op de "Vertel mij wat"-avonden.

Kijk op de "Vertel mij wat"-website voor de planning en meer informatie.
www.vertelmijwat.net

DE GORCUMSE HENNEPMARKT EN TOUWSLAGERIJEN (1851-1906)

©Aart Bijl

Inleiding

De geschiedschrijving over de Nederlandse landbouw had weinig belangstelling voor de hennepsteelt in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Jan Bieleman schreef hierover in 1992 dat de boeren in de loop van de achttiende eeuw het accent naar de kaasproductie verlegden en dat in de loop van de negentiende eeuw dit proces in versterkte mate werd voortgezet, waardoor de hennepsteelt vrijwel geheel verdween.ⁱ In *Geschiedenis van Holland* dat aan het begin van deze eeuw werd gepubliceerd werd zelfs niet gesproken over de hennepsteelt.ⁱⁱ Dat deze teelt een tijdlang zeer belangrijk was voor de Alblasserwaard en een deel van de Krimpenerwaard en de Vijfheerenlanden hoop ik met dit artikel aan te tonen.

In de eerste helft van de negentiende eeuw kende Gorinchem verschillende lijnbanen en touwslagerijen. We vinden vermeldingen uit 1808 van drie lijnbanen en twee zeilmakerijen; uit 1816 van één lijnbaan waar drie mensen werkten en drie jaar later van twee touwslagerijen, die een kwijnend bestaan leden en van een zeilmakerij, die matig draaide. In 1843 was er sprake van één touwslagerij en twee zeilmakerijen.ⁱⁱⁱ

Er was één Gorcumse onderneming die zich naast de kaashandel ook intensief met de hennephandel bemoeide, namelijk de firma M. Willemstijn & Zoon.

Om een goed beeld van de hennepmarkt te krijgen, moeten we eerst wat meer weten over deze plant en haar bewerking. Hennep was afkomstig uit Azië. De plant was tweehuizig, dus met vrouwelijke planten die alleen maar vrouwelijke bloemen in aarvormige kluwen hadden en mannelijke planten (de gelling) die slechts mannelijke bloemen in pluimvorm bezaten. De lange bastvezels leverden de grondstof voor touw, de zaden werden onder andere gebruikt als vogelzaad of geperst tot hennepolie dat onder meer werd gebruikt voor de zeepfabricage en als alternatief voor lijnolie in verf. Ook konden van de vrouwelijke plant (zaailing) hasj en marihuana worden vervaardigd.^{iv} Behalve inlandse hennep werd ook hennep in Nederland geïmporteerd uit onder andere Italië (Venetiaanse), Polen en Rusland.

Tenslotte kijken we naar de hennephandel en –markt in de periode 1851-1876, de bloeiperiode van de Gorcumse hennephandel en de touwslagerijen. Hierbij komen de oorzaken van de achteruitgang van de hennep teelt en -markt na 1876 aan de orde.

Over hennep en de bewerking

Vanaf de late middeleeuwen kwam in de lage delen van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden een bijzondere vorm van boerenbedrijf op: het hennep-weidebedrijf. Hierbij ging het houden van melkvee en de productie van kaas samen met de hennep teelt. In de lage delen van de westelijke Tielerwaard, met name in de polders Heukelum, Leuven, Vuren, Spijk en Dalem, werd rond 1825 eveneens, zij het op zeer beperkte schaal hennep geteeld.^v Deze werd daar niet verder bewerkt maar op het land verkocht, hoogstwaarschijnlijk naar het dichtbij gelegen Gorinchem.

De hennep werd geteeld direct rond de boerderijen op kleine akkertjes, de zogenaamde hennepuinen of hennepwerven, meestal gelegen op de kop van de zo kenmerkende lange smalle kavels. De beste resultaten werden verkregen op gronden die in de wintermaanden dras stonden.

Werden in de Vijfheerenlanden de gronden gewoonlijk drie, vier of soms vijf keer anderhalve maand voor het zaaien geploegd, in de Alblasserwaard werden de lichtere gronden gespit en de zware gronden geploegd. Met een zware bemesting, liefst paarden- en rundermest, en goed doorwerkte bodem kon hennep lange tijd achtereen op hetzelfde perceel worden verbouwd, soms wel vijftig jaar. Per bunder (hectare) werden elke twee of drie jaren ruim 70 ‘goede voeders’ (wagens met twee paarden bespannen) mest op het land gebracht. Er was mest in overvloed. Volgens de boeren was rundermest uitstekend geschikt voor de hogere gronden. Voor de bemesting werd naast stalmest ook uit de sloten opgehaalde bagger gebruikt. Wel ging de zware bemesting van de hennepuinen ten koste van het grasland.

De hennep (*Cannabis Sativa*) werd half mei/half juni gezaaid omdat ze vorstgevoelig was, hetgeen uit later onderzoek wel leek mee te vallen. Per hectare werden door de boeren ongeveer 135 liter (koppen) zaad gezaaid. Wanneer de boeren fijne draad wilden hebben, werd dicht gezaaid, wijder als ze grover lint en meer zaad wilden. Het gewas was éénjarig, kort bloeiend en kon twee tot drie meter hoog worden. De mannelijke hennepplant, gelling genoemd, stierf kort na de bloei af en moest voorzichtig tussen de vrouwelijke planten, zaailing of zelling genoemd, worden weggeplukt. Dit gebeurde in augustus. De gelling werd eerst gedroogd en daarna 8-10 dagen geroot. Hierbij werd de gelling in de sloot gelegd, afgedekt met gras, zoden of stro, waarover modder werd aangebracht. De zaailing werd later geoogst, afhankelijk van de plaats van begin tot half september. Het roten duurde hier 12-16 dagen omdat de temperatuur van het slootwater inmiddels was gedaald. Nadat de zaailing was geroot werd ze opnieuw aan bossen gebonden en tussen de knotwilgen, die rond de hennepuinen stonden om de planten tegen de wind te beschermen, te drogen gezet.

Tijdens de wintermaanden als er toch weinig werk was op de boerderij werd de gelling gebraakt en de zaailing geschild. De bossen werden in de braakhut, die wegens het brandgevaar meestal los van de boerderij stond, op ijzeren roosters of uitgespreide houten takken boven het vuur gedroogd en vervolgens met een houten klopper (de braak) gebroken. Van de fijne vezels werd voornamelijk zeildoek gemaakt. De zaailing leverde een grover lint op dan de gelling en werd niet gebraakt maar door te schillen

van de stengel losgemaakt. Het schillen van de zaailing gebeurde wel in de boerderij, meestal met het hele gezin gezellig rond het vuur. Van deze grovere kwaliteiten werden onder andere netten en zwaar touw gemaakt. De verdere verwerking vond plaats in de touw- en lijnbanen, onder meer in Vianen, Leerdam en Gorinchem.^{vi}

De Gorcumse hennepmarkt (1851-1876)

Binnen de gemeente Gorinchem werd ook hennep verbouwd, zowel voor het lint als het zaad. In 1851 bedroeg het areaal hennep ruim acht hectare. Het was na aardappelen (84 ha), tarwe (24 ha), haver (19 ha) het vierde belangrijke gewas. In die tijd kende Gorinchem drie touwslagerijen van grof en fijn werk. Niet alle hennep werd op de Gorcumse markt gebracht, anderzijds kwam veel hennep die wel op de markt kwam van buiten Gorinchem, hoofdzakelijk uit dorpen in de Alblasserwaard.

De grootste hoeveelheden hennep werden in de periode 1852-1857 aan de Gorcumse waag gewogen. Hoogtepunten in de Gorcumse hennep teelt vormden de jaren 1853-1855 en 1863-1865.

Tabel 1

IN GORINCHEM VERBOUWDE HENNEP EN OP DE MARKT IN GORINCHEM GEBRACHTE HENNEP (1851-1865)^{vii}

Jaar verbouwd Gorcum Areaal opbrengst				gemiddelde prijs per 50 kg hennep	op de markt Gorcum totaal
	Ha	lint Kg	zaad hl	in guldens	x 1000 kg
1851	8	4257	128	16,50	414
1852	6	4237	?	17,80	470
1853	12	5818	151	19,22	503
1854	15	7787	200	22	535
1855	14	7127	186	23	496
1856	7	3689	95	18	555
1857	6	2966	65	16,50	486
1858	9	2972	85	16,75	280
1859	8	3448	72	17,50	201
1860	7	2969	65	18	292
1861	5	2322	70	17,25	342
1862	9	3895	105	18,50	339
1863	11	5522	150	20	389
1864	15	7663	220	20	312
1865	12	6332	168	16,50	305

Bij een goede oogst kon de bruto-opbrengst van een hectare hennep hoog uitvallen voor de boer. Dat liet een rekensom, die een boer in 1853 in de polder Leerbroek van zijn opbrengst per hectare maakte, duidelijk zien.^{viii}

Verkoop van:

20 mud hennepzaad tegen een middenprijs	
van 5,50 gulden per mud =	110 gulden
1000 kg vezels tegen een middenprijs	
van 20 gulden per 50 kg =	<u>400 gulden</u>

Totale bruto-opbrengst	510 gulden
-------------------------------	-------------------

Kosten van:

Ploegen, zaaien, eggen, mesten, plukken,	
dorsen, roten, braken en zaaizaad -	ca. 160 gulden
Pacht van bouwland per hectare -	ca. 50 gulden

Totale kosten	<u>210 gulden</u>
----------------------	--------------------------

Netto-opbrengst per hectare	circa 300 gulden
------------------------------------	-------------------------

In 1854 stond de hennep rond Gorinchem er zo goed voor dat sommige planten bijna vier meter hoog waren. Het opkopen van de hennep gebeurde veelal aan de boerderijen van de verkopers. Veel hennep werd in Gorinchem afgeleverd aan de waag, hetgeen belangrijk was voor de gemeentelijke inkomsten. Hennep was zeer gevoelig voor slecht weer. Vooral onweersbuien gepaard met hevige wind en hagel konden veel schade aanrichten aan het gewas, of zelfs geheel verwoesten, zoals bijvoorbeeld op 20 juni 1856 bij Giessen-Nieuwkerk en -Oudekerk waar de hennep geheel verloren ging. De daarop volgende dag waren de boeren overigens al weer bezig de akkers te ploegen en opnieuw in te zaaien. Ondanks deze rampspoed werd dat jaar in Gorinchem een recordhoeveelheid hennep op de markt gebracht. De handel was echter niet erg gunstig. De hoge prijzen die werden betaald tijdens de Krimoorlog (1853-1856) tussen Frankrijk, Engeland en Oostenrijk enerzijds en Rusland anderzijds waren aanmerkelijk gedaald, omdat Rusland de export van hennep naar het westen had hervat. Deze plotselinge verandering pakte nadelig uit voor de handelaren.^{ix}

Eind jaren vijftig bleek de hennepmarkt in Gorinchem niet meer zo actief te zijn. In het Nieuw Amsterdamsch Handels- en Effectenblad van

19 november 1861 stond dat vanaf 22 november te Gorinchem weer wekelijks op vrijdag korenmarkt zou worden gehouden, *ten einde den vroeger zoo belangrijken handel in hennep en hennepzaad te doen herleven. Gelijk men weet, was deze sedert eenige jaren afgeschaft*^x. Datzelfde jaar was de hennep zowel in gewicht als kwaliteit ver beneden het niveau van een normaal jaar gebleven, hetgeen wel gecompenseerd werd door hogere prijzen. Behalve naar Gorinchem ging ook veel hennep uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden naar de markt in Schoonhoven.^{xi} Een opmerkelijk verhaal kwam in die tijd uit Noord-Amerika waar de burgeroorlog woedde (1861-1865). Daar werden tijdens een van de veldslagen tussen de zuidelijke staten en de noordelijke staten door soldaten aan het front balen hennep voortgerold, die als dekking dienden.^{xii} Dat was een van de vele gebruiksmogelijkheden van hennep. Bijzonder was ook de verordening van de Heilige Stoel in Rome dat in de kerken in Italië voor verlichting alleen olijfolie, hennep en vlas mochten worden gebruikt en geen katoen, stearine en petroleum.^{xiii}

In 1865 werd geklaagd over het gebrek aan kooplust en dalende prijzen van hennep. De prijs was van 23 gulden per 50 kg gedaald naar 15 gulden. Vooral de kleine telers, de daggelders, werden hierdoor gevoelig getroffen. De hoge pacht van het land stond niet meer in verhouding tot de opbrengsten in die tijd.^{xiv}

Het jaar 1869 vormde een dieptepunt in de aanvoer van hennep op de Gorcumse markt. De productie binnen de gemeente was zelfs hoger dan de gewogen hennep aan de waag. Dat de *aanvoer van geen betekenis meer* was, kwam doordat *het handelshuis dat in kaas en hennep belangrijke handel dreef, hierin genoegzaam geen zaken meer deed*. Het handelshuis dat hier werd bedoeld was de firma M. Willemstijn & Zoon, dat in financiële moeilijkheden verkeerde. Na een behoorlijk herstel van de aanvoer van kaas en hennep in 1870 verminderde die aanvoer weer in 1871. De Kamer van Koophandel en Fabrieken (KvK) weet dat aan het feit dat er in Gorinchem geen firma's meer gevestigd waren, die hierin handel dreven, *hetgeen zeer ten nadeele van onze gemeente is*. In 1872 en 1873 werden toch weer aanzienlijke partijen hennep op de markt aangevoerd, die sinds enige tijd niet meer aan de gemeentewaag werden aangeboden. Er was veel vraag naar hennep uit de omgeving van Gorinchem en met name W. van Buul uit Nieuwkuik kocht grote hoeveelheden op.^{xv} De ervaring

was van korte duur. Steeds meer hennep werd particulier gewogen en niet meer aan de waag.

Tabel 2

**IN GORINCHEM VERBOUWDE HENNEP EN OP DE MARKT
GEBRACHTE HENNEP (1866-1877)^{xvi}**

Jaar verbouwd Gorcum		Areaal opbrengst		gemiddelde prijs per 50 kg hennep		op de markt Gorcum totaal
Ha	lint Kg	zaad hl/kg		in guldens		x 1000 kg
1866	7	3325	95	hl	14	20
1867	4	1332	38	hl	14	47
1868	9	4622	147	hl	14,50	83
1869	10	7450	155	hl	18	1
1870	7	5335	111	hl	18,50	75
1871	4	3300	2969	kg	17,25	28
1872	3	2264	2020	kg	18,50	164
1873	3	2090	4718	kg	20	64
1874	3	2498	5830	kg	23	5
1875	4	3071	6324	kg	20,25	3
1876	5	4026	4828	kg	21,25	4
1877	3	2679	5608	kg	21,50	12

In 1875 stelde de KvK dat de handel in hennep *bijna geheel had opgehouden te bestaan*, omdat de handelaren zich elders vestigden.^{xvii} Met name Schoonhoven werd de markt voor hennep, maar ook in Ameide werd veel hennep aan de waag gewogen.

Hennephandelaren en touwslagers

De firma M. Willemstijn & Zoon krabbelde na enkele jaren weer op en ging verder als groothandel, onder andere in hennep. Begin april 1875 kocht Willemstijn rond Hoornaar enkele partijen hennep op. Voor het hele gewas werd 23 gulden betaald en voor de schil alleen 22,50 gulden per 50 kg.^{xviii} Touwslagers kochten soms zelf hun hennep direct bij de boeren.

Gorinchem herbergde een aantal touwslagerijen. In 1852 waren dat er twee, later drie en vanaf 1857 schommelde het aantal tussen drie en vier touwslagerijen. Werkten er tot 1857 ongeveer de tien personen in deze bedrijfstak, waaronder een aantal kinderen, vanaf 1857 liep het aantal op tot ongeveer 16 volwassen mannen en eenzelfde aantal jongens. Na 1871 daalde het aantal werknemers in de touwslagerijen tot tien mannen en zes jongens.^{xix}

Een touwslager spande op de lijn- of touwbaan twee of meer draden van in elkaar gedraaide hennepvezels. Hij bevestigde die draden aan haken op een touwslagerswiel dat rechtsom aan het draaien werd gebracht. Met behulp van een houten klos werden de draden ineen gedraaid (geslagen) tot garen. Een aantal garens werd vervolgens rechtsom tot strengen ineen gedraaid. Daarna werden drie strengen rechtsom geslagen tot het garenwantslag. Het draaien aan een touwslagerswiel werd doorgaans door jongens gedaan, die goedkoper waren dan volwassen knechten. Deze werkzaamheden werden uitgevoerd op een langwerpige perceel en dat is de reden dat touwbanen vaak werden aangelegd langs de lange zijde van een vestingwal tussen twee bastions (de courtine). In Gorinchem waren lijnbanen te vinden aan het eind van de Warmoesstraat en langs de Wolphenwalwal achter de Pompstraat. Deze laatste lijnbaan was in 1681 aangelegd en rond 1800 in handen van de zeilmaker C. van Nispen. De zoon van Van Nispen erfde het bedrijf. Die had een stiefzoon, C.J. den Haan, die de lijnbaan en een pakhuis in 1845 voor 1400 gulden van hem overnam. In de zeventiende en achttiende eeuw bevonden zich ook lijnbanen langs de Schuttersgracht achter de Boerenstraat en bij het Melkpad. Bij het Melkpad lagen er zelfs twee naast elkaar, waarschijnlijk van de gebroeders Van Brandwijk. De eigenaar van een lijnbaan moest daarvoor twee of drie gulden tijns, een soort erfpacht, aan de stad betalen.

Midden jaren zeventig van de negentiende eeuw werkten in Gorinchem de touwslagers A. (Andries) Donker, die een winkel in de

Haarstraat had, en de broers A. (Albertus) en G. van Brandwijk aan de Hoogstraat. Donker kocht rond 1880 een gedeelte van de bleekvelden tussen de Visserdijk en de vestingwal van I.W. Opstelten. Hij richtte daar een lijnbaan in waar hij dun touw vervaardigde. Hij had drie knechten in dienst. Donker verkocht zijn touwwerk onder meer op de weekmarkten in Gorinchem, Zaltbommel en Dordrecht. Zijn zoons Leendert en Cornelis werkten mee in het bedrijf.^{xx}

In juli 1874 vond een openbare veiling plaats van een laan, die gebruikt werd als lijnbaan en een gedeelte vormde van het Heerenlaantje, naast het exercitieveld.^{xxi} Het betrof hier de lijnbaan van Poldermans. In juli 1877 werd door een agent van politie proces-verbaal opgemaakt tegen Van Brandwijk wegens het in dienst hebben van vier kinderen beneden twaalf jaar.^{xxii}

De vrijdagse weekmarkt in Gorinchem bleef van weinig betekenis. De maandagse markt werd wel altijd druk bezocht. De KvK meldde in 1877 dat de touwslagerijen, *hoezeer niet van veel omvang*, het druk hadden en dat de handel in boter, kaas en hennep vrij belangrijk bleef. Deze producten werden in grote hoeveelheden in Gorinchem op de markt gebracht. De KvK betreurde het wel dat, niet zoals vroeger, een Gorcumse ondernemer daar meer werk van maakte.^{xxiii}

De achteruitgang van de hennepmarkt (1878-1892)

In 1879 vielen de opbrengsten uit de akkerbouw erg tegen als gevolg van de vele regenval. De prijzen voor hennep waren laag omdat het gewas klein en slecht van kwaliteit was. In 1881 waren in Gorinchem vier touwslagerijen in bedrijf, waar tien volwassen mannen en zes jongens hun brood verdienden. De enige zeilmakerij deed het met twee volwassen mannen en een jongen.

In 1878 was in de Vijfheerenlanden al merkbaar dat de hennepteelt enigszins verdrongen werd door de verbouw van suikerbieten. Dat zette de daaropvolgende jaren door, waardoor ook de hennephandel verminderde. De prijzen daalden en in 1880 ondervond de handel bovendien concurrentie van import van hennep uit Rusland en gebieden langs de Rijn. Het was het begin van de agrarische crisis. In 1882 merkte de KvK op dat het verbouwen van hennep in de streken rond Gorinchem steeds verder afnam, hoewel de aanvoer aan de waag was toegenomen. Het had alles te

maken met de prijs van het gewas. Nadat in Hoornaar en omgeving al lange tijd geen vraag naar hennep was geweest, trok die daar begin 1882 aan toen handelaar Spek uit Meerkerk enige duizenden kilogrammen schil en bint opkocht tegen prijzen van 19 en 20 gulden per 50 kg. De opleving was van korte duur, de prijzen en de vraag daalden opnieuw en veel boeren besloten in 1883 hun hennepakkers voortaan met suikerbieten te betelen. Wel werden dat jaar nog enkele partijen hennep, oud gewas, verkocht voor levering te Gorinchem en te Oudewater. Voor de gelling en lint werd gemiddeld 16,50 gulden betaald en voor de schil alleen rond de 18 gulden. Het aantal hectaren bebouwd met hennep in Zuid-Holland was van 1395 in 1853 gedaald tot 349 in 1886. Toch leek vanaf het midden van de jaren tachtig de verbouw van hennep weer toe te nemen. In Meerkerk was daar al in 1884 weer sprake van. Er werd meer aangevoerd op de markt in Gorinchem en aan de waag gewogen. Maar dat kwam ook omdat de oude voorraden van 1884 pas in 1886 werden opgeruimd. De landbouwers hadden inmiddels de regering gevraagd om bij overheidsaankopen de keuze te laten vallen op binnenlandse hennep.^{xxiv}

Een lijnbaan

De touwslagerijen kenden een goede afzet van hun product, dat alom bekend stond als van *degelijk fabricaat*. Tussen de Nieuwstraat, de Lijnbaan en de stadswal lagen enkele boomgaarden.^{xxv} De touwslagerij van J.C. den Haan vervaardigde in de lijnbaan achter de Pompstraat dik touw. In 1890 kwam Den Haan in het nieuws, toen een brand een deel van zijn werkplaatsen verwoestte, namelijk het teerhuisje.^{xxvi} Den Haan genoot inmiddels internationale bekendheid. In maart 1899 ontving het bedrijf van het Belgische ministerie van Industrie en Werk een octrooi voor een op bijzondere wijze samengesteld, met staaldraadstrengen bekleed soort touw, dat *Herculestouw* werd genoemd.^{xxvii} Hierdoor verzekerde Den Haan zich geruime tijd van de alleenverkoop van dit product in België.^{xxviii} Op 13 maart 1900 vond voor Den Haan in Hotel Van Andel de aanbesteding plaats van een werkloods, met bijbehorende werken, op een terrein aan de westzijde van de Lijnbaan achter Bastion III.^{xxix} Den Haan zelf woonde in de Hooge Torenstraat in het pand dat later politiebureau zou worden. Zijn zeilmakerij, de enig overgeblevene in Gorinchem, was gevestigd aan het Eind van de Langendijk. Dit bedrijf deed hij in 1912 over aan J.A. Monster en legde zich helemaal toe op de vervaardiging van touw en staaldraadkabels.^{xxx}

De verbouw van hennep in Gorinchem nam vanaf 1887 steeds verder af. De gemeenteverslagen vermeldden sinds 1883 ook niet langer de opbrengsten van hennep lint en –zaad afzonderlijk, maar alleen van de totale hennepoogst. Na 1889 werden deze cijfers ook niet meer opgenomen in de verslagen. In 1890 zette opnieuw een daling in de hennepverbouw in. In de Alblasserwaard werd niet meer dan 350 hectare met hennep bebouwd. In de Vijfheerenlanden was de teelt vrijwel verdwenen. Dit had gevolgen voor de vele landarbeiders (daggelders) die in de hennep teelt werkten. Vooral 's winters, wanneer de hennep verder werd bewerkt, hadden ze geen inkomsten meer. In Noordeloos bijvoorbeeld, waar in vroeger jaren 70 hectare hennep werd geteeld, kwam deze plant nog sporadisch voor. De bepaling van de minister van Marine dat bij aanbesteding van touw een bepaalde hoeveelheid Hollandse hennep moest worden gebruikt, was ook vervallen, waardoor de vraag nog verder afnam. De ingevoerde Russische hennep kon goedkoper worden geleverd en was mooier van kleur. De gebruikers verklaarden wel dat Hollandse hennep duurzamer was. In de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden ging eind 1891

begin 1892 een petitie rond om de minister van Marine te verzoeken de bepaling van het gebruik van een deel Nederlandse hennep in de leveranties aan de overheid weer van kracht te laten worden.^{xxx}

Tabel 3

**IN GORINCHEM VERBOUWDE HENNEP EN OP DE MARKT
GEBRACHTE HENNEP (1878-1892)**^{xxxii}

Jaar verbouwd Gorcum Areaal opbrengst				gemiddelde prijs per 50 kg hennep	op de markt Gorcum totaal x 1000 kg
Ha	lint kg	zaad kg	in guldens		
					x 1000 kg
1878	5	4151	8763	22,50	30
1879	2	2050	4222	23,50	9
1880	3	2618	5090	22,50	37
1881	4	2836	3641	22,75	4
1882	5	4226	8453	24,50	12
1883	4	3428	6852	25	19
1884*	6	3000		24,50	23
1885	5	4463		20	39
1886	4	4250		13	52
1887	3	2515		12	45
1888	2	1489		21	23
1889	3	2171		20	20
1890**				19	26
1891**				17,50	24
1892**				17,50	31

(* vanaf 1884 lint en zaad niet meer apart vermeld)

(** geen vermelding van aantallen meer)

Tijdens de landbouwtentoonstellingen die in het land werden gehouden, werd ook aandacht besteed aan de hennep teelt en de beroepen die zich daarmee bezig hielden. Er werden prijzen uitgedeeld voor de beste

producten en resultaten. Zo behaalde touwslager Donker uit Gorinchem bij diverse landbouwtentoonstellingen eerste prijzen met zijn hennep, onder andere in 1890, 1893 en 1896. Hij kocht zelf ook partijtjes hennep op, zoals bijvoorbeeld in maart 1892 in Hoornaar en omgeving. Voor de gelling betaalde hij elf gulden per 50 kg, voor de schil vijftien gulden.^{xxxiii} Hoewel het aantal Gorcumse touwslagerijen in 1891 was gedaald naar drie, bleef het aantal mensen dat in deze bedrijfstak werkzaam was min of meer gelijk. Datzelfde jaar werd het terrein van de gasfabriek vergroot door de aankoop van de aan de vestingwal grenzende lijnbaan, waarmee de fabriek toegang kreeg tot het in aanleg zijnde Merwedekanaal en er een kolenopslagplaats gebouwd kon worden.^{xxxiv}

De teruggang van de eens zo bloeiende hennepteelt werd toegeschreven aan de vermindering van de grote zeilvaart door de opkomst van de stoomvaartmaatschappijen en het toenemend gebruik van zogenaamd ijzertouw (onder andere het Herculestouw van Den Haan). Veel boeren in de Alblasserwaard hadden inmiddels hun hennepakkers omgezet in grasland. Vooral de landarbeiders die zich voor een of meer dagen aan de boeren verhuurden (daggelders) om de hennepakkers en het gewas te bewerken, werden zoals hierboven al aangestipt, hierdoor zeer gedupeerd. De hennepteelt gebeurde meestal om de helft. Dat betekende dat de daggelder alles bewerkte en de helft van de opbrengst van de hennep als loon ontving. Zuinige daggelders spaarden daarvan en kochten hun eigen huisje en hennepakkertje, de overigen waren aangewezen op hulp van de gemeente of de diaconie.

Het einde van de hennepmarkt in Gorinchem (1893-1906)

Begin 1894 kocht commissiehandelaar A. Gelderblom in Goudriaan alle hennep onder de gemeente Langerak op voor rekening van G. van Brandwijk in Gorinchem. De hoogste prijzen die betaald werden, waren veertien gulden per 50 kg voor gelling en lint, twintig gulden voor schil en zeventien gulden voor het gewas.^{xxxv} Van Brandwijk bleef ook de daaropvolgende jaren partijtjes hennep opkopen in Hoornaar en omgeving. De concurrentie voor hennepouw nam echter toe. Het sleeptouw dat de Rijnschepen gebruikten werd inmiddels gemaakt van hennep of manilla met verzinkt staaldraad. Het was vijftien à twintig procent goedkoper, veel dunner en duurzamer dan het gewone hennepouw.^{xxxvi} De touwslagerij van

G. van Brandwijk zou later worden voortgezet door G.H. Eegdeman die in 1930 een nieuwe lijnbaan inrichtte in De Kom van de Schelluinse Vliet. Het stenen gebouwtje van deze lijnbaan stond daar tot 1990 toen het moest wijken voor het nieuwe stadhuis. De lijnbaan zelf was toen al lang verdwenen.^{xxxvii}

Tijdens de prijsuitreiking voor de beste hennep in 1893 aan de winnaar A. Donker te Gorinchem sprak de voorzitter van de afdeling Alblasserwaard van de Maatschappij voor Landbouw de hoop uit dat *de hennep teelt in onze afdeling meer tot haren vroegeren bloei moge terugkeeren.*^{xxxviii} Zijn wens leek het daaropvolgende jaar in vervulling te gaan toen de hennephandel herleefde en de prijzen opliepen. Ook voor hennepzaad werd meer betaald. Verwacht werd dat de boeren minder suikerbieten zouden gaan verbouwen omdat de prijzen daarvan erg laag waren. Maar zoals eerder was de opleving ook nu van korte duur en bij dalende prijzen in 1896 twijfelden veel boeren of zij weer hennep zouden zaaien of hun land aangeven voor de suikerfabrieken.^{xxxix} Zij besloten evenwel meer hennep te verbouwen en meer aardappelen. Suikerbieten werden niet meer voor de handel geteeld. Inderdaad werd in 1896 ongeveer zes ton meer hennep aan de Gorcumse waag gewogen dan het jaar daarvoor.^{xl}

Op woensdag 19 en donderdag 20 augustus 1896 werd in Hardinxveld-Giessendam een landbouwtentoonstelling. A. Donker uit Gorinchem ontving voor hennep de gedeelde eerste prijs met M. van den Dool uit Noordeloos. De tweede prijs moest ook worden gedeeld door H. Muis en G. van Wijk uit Giessen-Nieuwkerk. De eerste prijs voor de verzameling touwwerk ging naar G. van Brandwijk in Gorinchem, de tweede prijs naar A. Donker Lzn.^{xli} Baltus van Harssel vierde in april van datzelfde jaar het feit dat hij 25 jaar in dienst was bij de touwslagerij van Andries Donker.^{xlii}

De touwslagerijen eind negentiende eeuw nog voldoende werk. De vraag naar het Herculestouw van Den Haan, dat in duurzaamheid alle soorten overtrof, bleef toenemen. Dit touw werd inmiddels door veel grote stoomvaartmaatschappijen gebruikt. Den Haan had een gasmotor van 5pk aangeschaft om de productie van dit staaldraadtouw te verhogen. De onderneming bleef groeien. In 1906 werkte het bedrijf al met een sterkere gasmotor van 26 pk.^{xliii}

Tabel 4

IN GORINCHEM OP DE MARKT GEBRACHTE HENNEP (1893-1906)^{xliv}

Jaar	gemiddelde prijs in guldens op de markt in Gorinchem per 50 kg hennep	totaal x 1000 kilogrammen
1893	19,75	35
1894	23	22
1895	22	13
1896	15,50	19
1897	21,75	17
1898	15	18
1899	19,75	6
1900	20	6
1901	19	4
1902	18	2
1903	18	5
1904	18	2
1905	18	6
1906	18	0,4

In 1903 werd in Gorinchem de Touwslagersvereeniging opgericht. Deze vereniging sloot zich in maart van datzelfde jaar aan bij de Gorinchemsche Bestuurdersbond.^{xlv} Dat de werklieden mondiger werden bleek in oktober 1903 toen zij op een maandagmorgen een geschil kregen met de zoon van Van Brandwijk over het werk en een gedeelte het werk in de touwslagerij neerlegde. Twee dagen later werd het geschil bijgelegd en het werk hervat.^{xlvi}

Rond de eeuwwisseling ging de hennepverbouw gebukt onder weinig vraag en lage prijzen. In Noordeloos zag het ernaar uit dat de verbouw daar geheel zou gaan stoppen. Hennepakkers werden zeldzaam in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Werd in 1905 nog 5628 kg hennep aan de Gorcumse waag gewogen, in 1906 was dat nog maar 424 kg, een dieptepunt. Het betekende feitelijk het einde van de hennepmarkt. De laatste vermeldingen over de hennepteelt dateren uit 1909. In Noordeloos werd vrijwel geen hennep meer geteeld en in Hoog-Blokland had

landbouwer B. Boom zijn hennep van het voorgaande jaar verkocht.^{xlvii} De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) betekende het definitieve einde van de Nederlandse hennepeteelt. Het gevolg was dat bijvoorbeeld de touwslagerijen in Groningen gebrek aan hennep kregen en in 1914 een verzoek aan de regering richtten om weer hennep uit Rusland ingevoerd te krijgen.^{xlviii} Datzelfde jaar brak de Eerste Wereldoorlog uit, waardoor de internationale handel stokte. Op 7 januari 1916 werd bij Koninklijk Besluit de uitvoer van hennep uit Nederland zelfs verboden.^{xlix}

Noten

ⁱ Jan Bieleman, *Geschiedenis van de landbouw in Nederland 1500-1950*, (Wageningen 1992), p. 145.

ⁱⁱ Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland deel I t/m III*², (Hilversum 2002-2003).

ⁱⁱⁱ A.J. Busch, *Gorinchem in bedrijf*, (Alphen aan den Rijn 1992), p. 31-39.

^{iv} P. Verhagen, *De Hennepeteelt*, (Gorinchem 1986) p. 13-14.

^v H.K. Roessingh en A.H.G. Schaars, *De Gelderse Landbouw, beschreven omstreeks 1825*, (Wageningen 1996) p. 177

^{vi} Aart Bijl, *Tussen de Diefdijk en de Zouwendijk. Een waterstaatkundige en sociaal-economische geschiedenis van de Vijfheerenlanden (1566-1984)*, (Vuren 2000) p. 23-24.

^{vii} Regionaal Archief Gorinchem (RAG), Archief gemeentebestuur, *Gemeentelijke verslagen 1851 t/m 1865*.

^{viii} Bijl, p. 101-102.

^{ix} *Dagblad voor Zuid-Holland en 's Gravenhage* 21 juli 1857, p. 1.

^x *Nieuw Amsterdamsch Handels- en Effectenblad* 19 november 1861, p. 2.

^{xi} *De Vijfheerenlanden* 9 juni 1861, p.1.

^{xii} Ibidem, 13 oktober 1861, p.3.

^{xiii} Ibidem, 6 maart 1864, p.4.

^{xiv} *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 10 mei 1865, p. 2.

^{xv} *Nieuwe Gorinchemsche Courant* 17 april 1872, p. 2.

^{xvi} RAG, Archief gemeentebestuur, *Gemeentelijke verslagen 1866 t/m 1877*.

^{xvii} Ibidem.

^{xviii} *Nieuwe Gorinchemsche Courant* 14 april 1875, p. 2.

^{xix} RAG, Archief gemeentebestuur, *Gemeentelijke verslagen 1878 t/m 1892*.

^{xx} A.J. Busch, *De lijnbaan van Donker bij de Visserdijk*, in: Oud-Gorcum Varia 2002-1, p. 62-67.

^{xxi} *Advertentieblad* 10 juli 1874, p. 2.

^{xxii} *Nieuwe Gorinchemsche Courant* 14 juli 1877, p. 1.

^{xxiii} RAG, Archief gemeentebestuur, *Gemeentelijke verslag 1877*.

-
- xxiv Bijl, p. 102.
- xxv *Advertentieblad 31 augustus 1883*, p. 2.
- xxvi *De Drie Provinciën 27 juni 1890*, p. 3.
- xxvii Busch, *Gorinchem*, p. 80-81.
- xxviii *Advertentieblad 31 maart 1899*, p. 3.
- xxix *Nieuwe Gorinchemsche Courant 4 maart 1900*, p. 3.
- xxx Busch, *Gorinchem*, p.81.
- xxxi *De Vijfheerenlanden 5 december 1891*, p.2. en *6 januari 1892*, p.2.
- xxxii RAG, Archief gemeentebestuur, *Gemeentelijke verslagen 1866 t/m 1877*.
- xxxiii *Nieuwe Gorinchemsche Courant 20 maart 1892*, p. 2.
- xxxiv H.A. van Goch, *Van Arkel's Oude Veste. Geschied- en Oudheidkundige Aanteekeningen betreffende de Stad Gorinchem en hare voornaamste gebouwen en instellingen*, (Gorinchem 1898), p. 325.
- xxxv *Advertentieblad 9 februari 1894*, p. 3.
- xxxvi *Nieuwe Gorinchemsche Courant 22 februari 1894*, p. 3.
- xxxvii Busch, *De lijnbaan*, p. 64.
- xxxviii *Nieuwe Gorinchemsche Courant 9 februari 1893*, p. 2.
- xxxix *Advertentieblad 7 februari 1896*, p. 3.
- xl RAG, Archief gemeentebestuur Gorinchem, gemeentelijk verslag 1896.
- xli *Advertentieblad 21 augustus 1896*, p. 3.
- xl ii *Advertentieblad 3 april 1896*, p. 5.
- xl iii Busch, *Gorinchem*, p. 43.
- xl iv RAG, Archief gemeentebestuur, *Gemeentelijke verslagen 1893 t/m 1906*.
- xl v *Nieuwe Gorinchemsche Courant 8 maart 1903*, p. 2.
- xl vi *Nieuwe Gorinchemsche Courant 22 oktober 1903*, p. 2., *Advertentieblad 23 oktober 1903*, p. 3.
- xl vii *De Vijfheerenlanden 17 februari 1909*, p.1.
- xl viii *Nieuwe Gorinchemsche Courant 8 oktober 1914*, p. 3.
- xl ix *De Vijfheerenlanden 19 januari 1916*, p.2.

PROGRAMMA 2021

29 juni – dinsdagavond, aanvang 20.00 uur in cultureel centrum De Koels in Vuren Jaarlijkse Algemene Ledenvergadering waarin onder meer de bestuursverkiezing. Aftredend en herkiesbaar zijn mevrouw L. Ekelmans-Rijpert en de heren S. Tuiten en J. Roza. Na afloop huishoudelijk gedeelte rond 21.30 iets uit de oude filmdoos over Vuren.

25 september – zaterdag, aanvang 10.00 uur en sluiting 16.00 Open Huis in ons Witte Huis aan de Mildijk 74. U kunt genieten van onze grote verzameling voorwerpen, boeken, foto's enz. en van koffie/thee. Gezellig praten over de geschiedenis van Vuren en ontmoeten van oud-Vurenaren en bekenden.

16 november – dinsdagavond, aanvang 20.00 uur in cultureel centrum De Koels, lezing door John Mulder (historisch geograaf) over *de geschiedenis van de ruilverkaveling Tielerwaard-west* in de jaren zestig van de vorige eeuw.

► **Vergeet niet bovenstaande data in uw agenda te noteren!**